

Öva enkelt

Misstanke och åtgärder för länsstyrelsen vid misstanke om en epizootisjukdom

Framtagning av övningspaket för epizootisjukdomar har skett i samarbete med Myndigheten för civilt försvar.

Övningsstöd till länsstyrelser och kommuner

Inledning

Jordbruksverket har ansvaret för att leda och samordna förebyggande åtgärder mot, och hantering av epizootier och andra allvarliga smittsamma djursjukdomar, foderföroreningar och växtskadegörare. Vid samhällsstörningar inom Jordbruksverkets sektorsansvar sker samverkan med expertmyndigheter och andra aktörer, där var och en agerar utifrån sitt uppdrag och sina specifika kompetenser. För att kunna hantera dessa händelser krävs kunskap om varandras roller och ansvar, samt att det sker en kontinuerlig samverkan mellan aktörer på alla nivåer, det vill säga, både lokal, regional och central nivå.

Ett viktigt verktyg för att uppnå detta är att öva – både internt och aktörsgemensamt – för att du som aktör ska vara väl förberedd för din uppgift. Behovet av utbildning och övning är kontinuerligt, och som ett stöd till kommuner och länsstyrelser har Jordbruksverket tagit fram övningspaketet för samhällsstörningar inom områdena epizootier, foder och växt. Övningsstödet är till för dig som har ansvaret för planering och genomförandet av övningen, för att underlätta arbetet.

Syfte

Övningspaketet syftar till att aktören med minimala förberedelser och minimal resursåtgång ska kunna planera och genomföra seminarieövningar med koppling till händelser inom Jordbruksverkets sektorsansvar.

Läsanvisningar

Varje övningspaket innehåller ett antal övningar och för varje övning finns en övningsplan. Övningsplanen ska bearbetas av övningsledaren innan övningen genomförs. Övningarna har en inbördes nivåindelning och kan användas enskilt eller i följd.

Begrepp

Epizootisk sjukdom: en allmänfarlig sjukdom som kan spridas genom smitta bland djur eller mellan djur och människa. Med allmänfarlig menas att sjukdomen utgör ett allvarligt hot mot människors eller djurs hälsa eller medföra stora ekonomiska förluster för samhället.

Allvarliga smittsamma djursjukdomar: I EU:s djurhälsolag (Animal Health Law – AHL)¹ har medlemsstaterna kommit överens om och gjort en förteckning över vilka djursjukdomar som är så pass allvarliga att samhället behöver vidta förebyggande och bekämpande åtgärder mot dem. Man har delat in dem i olika kategorier beroende på vilken typ av åtgärder som behövs.

¹ Förordning (EU) 2016/429 om överförbara djursjukdomar och om ändring och upphävande av vissa akter med avseende på djurhälsa (djurhälsolag).

För att effektivt bekämpa allvarliga smittsamma djursjukdomar ska vi följa dels EU-bestämmelser, och dels svenska bestämmelser såsom epizootilagen², epizootiförordningen³ och flera olika föreskrifter⁴.

Övningsledare: Leder och koordinerar planering och genomförande av övningen (benämns under genomförandet som spelledare).

Dokumentatör: Har det övergripande ansvaret för att dokumentera vad som diskuteras under övningen, samt att sammanställa materialet efter genomförd övning. Det är en fördel om dokumentatören har sakkunskap, men är absolut inget krav.

Utvärderare: Har det övergripande ansvaret för analysen av resultatet efter genomförd övning samt för att planera för erfarenhetshanteringen, gärna i samråd med övningsledaren.

Återrapportering

I övningsstödet ingår en återrapporteringsmall.

Tips

Använd gärna MCF:s övningsvägledningar, grundboken och metodhäftena för olika övningsformat där finns många konkreta råd och tips! Finns att ladda ner på MCF:s webbplats.

Användarinstruktion

Övningspaketet vänder sig framförallt till dig som jobbar i en kommun (lokal nivå) eller på en länsstyrelse (regional nivå). Övningspaketet består av övningsstöd, användarinstruktion, övningsbestämmelser, checklista, scenarier, momentbeskrivningar samt inspel. Dokumenten är i PDF-format. Läsbara med skärmläsare, men inte möjliga att fylla i digitalt. Som övningsledare kan du mejla till Beredskapsenheten på Jordbruksverket och få dokumenten i Word-format samt extra spelstöd.

Övningspaketet epizooti består av fem olika övningar, där tre av övningarna riktar sig till länsstyrelsen och två av dem riktar sig till kommunen.

1. Övergripande roll och ansvar för länsstyrelsen
2. Övergripande roll och ansvar för kommunen
3. Misstanke och åtgärder för länsstyrelsen
4. Konstaterat fall för länsstyrelsen
5. Konstaterat fall för kommunen

Övningsstöd, användarinstruktion, övningsbestämmelser samt checklista riktar sig till dig som är övningsledare, dokumentatör och/eller utvärderare. Scenarier, momentbeskrivningar, inspel med frågeställningar riktar sig till dig som är övningsledare, dokumentatör och/eller utvärderare samt till de

² Epizootilag (1999:657).

³ Epizootiförordning (1999:659).

⁴ Bland annat Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2026:4) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar – saknummer K3.

övande. Grundscenariot är en händelse med ett utbrott av en epizootisjukdom, samt momentbeskrivningar som är en utveckling av detta.

Inspelen som är kopplade till varje moment utgörs av ett antal frågor som spelledaren spelar in och sedan låter aktörerna diskutera. Uteblir diskussionen, eller om spelledaren känner att man vill fördjupa och ”spetsa till” diskussionerna, finns ett antal understödjande frågor.

Det finns två versioner av övningsbestämmelserna med tillhörande scenario, momentbeskrivningar samt inspel. Version 1 – riktar sig till dig som är övningsledare/spelledare. I den finns det återkommande rutor med grön ram inlagda som ett spelstöd till dig som kommer att genomföra övningen. Spelstödet är en hjälp för att kunna styra diskussionerna åt rätt håll så att syfte och mål med övningen blir uppfyllda. Spelstödet ska inte de övande få tillgång till. Version 2 – riktar sig till de övande. Samma innehåll som version 1, men utan spelstödet. Den tidsåtgång som anges i övningsbestämmelserna är cirkatider och beror bland annat på övningsvanan hos de övande och spelledaren.

Exempel på förberedelseåtgärder kan vara uppdragsdialog med beställaren, där syfte och mål samt hantering av erfarenheter från övningen klargörs. Det är viktigt att före övningen ha klarat ut hur erfarenhetshanteringen ska gå till och vem som är ansvarig.

Det viktigaste i all övningsverksamhet är erfarenhetshanteringen. Före övningen ska beställaren och genomföraren vara helt överens om vad som är syftet med dokumentationen av erfarenheterna från övningen, hur den ska levereras, vem som är mottagare och hur eventuella förändringar ska implementeras i organisationen.

I förberedelsearbetet ingår också att kontrollera vilken eller vilka övningar som passar för era syften. Eventuellt behöver det göras vissa justeringar, till exempel avseende vilka deltagare som bjuds in, vilken lokal som är lämplig, typ av förtäring med mera. Vem ska dokumentera? Lokalen behöver kontrolleras; var ska spelledaren befinna sig under genomförandet, så alla ser och hör honom/henne? Finns det behov av att involvera experter i både övningsplaneringen och under själva övningen? I sådana fall vilka? Att använda sig av expertkompetens inom ett visst sakområde kan ge värdefullt stöd till en spelledare som normalt inte arbetar med sakfrågorna.

Det kan även behövas en utbildningsinsats för deltagarna innan övningen för att de ska förstå skillnaderna mellan de olika sjukdomarna. Här skulle exempelvis länsveterinären på en länsstyrelse kunna hålla en i sådan kompetenshöjning för deltagarna.

Som stöd för erfarenhetshanteringen medföljer mallar för återrapportering med ett antal frågeställningar.

Lycka till!

Övningsbestämmelser

Övningens namn

Misstanke och åtgärder för länsstyrelsen

Datum och tid för övningens genomförande

(Här fyller du som övningsledare i datum och tid)

Syfte med övningen

- att öka kunskapen om vilka omedelbara åtgärder som ska vidtas vid en misstanke om en epizootisjukdom och vilken planering som krävs inför ett eventuellt positivt provsvar samt
- att öka kunskapen om hur åtgärderna som vidtas kan anpassas för att stå i proportion till den risk som misstanken utgör

Målet efter genomförd övning

- Deltagarna har kunskap och förståelse om att olika epizootisjukdomar har mer eller mindre allvarliga konsekvenser.
- Deltagarna ska veta att den risk som en misstanke utgör ska styra vilka omedelbara åtgärder som krävs.
- Deltagarna ska veta vilka förberedelser som krävs inför eventuellt positivt provsvar.

Den här seminarieövningen består av fyra moment

- Mul- och klövsjuka
- Mjältbrand
- PRRS
- ASF hos vildsvin

Målgrupp

Tjänsteman i beredskap (TiB), länsveterinär, kommunikatör samt krishanteringsorganisation.

Lämpligt antal deltagare: 10–15 deltagare

Förkunskaper

Deltagarna ska ha kännedom om egen organisation och dess krisorganisation och planering. Kunskap om länsstyrelsens, Jordbruksverkets och SVA:s roll och ansvar vid ett utbrott av en epizootisjukdom. Kunskap motsvarande en länsveterinär.

Format

Seminarieövning.

Övningsledning

Spelledare, dokumentatör, utvärderare.

Tidsåtgång

Tid för förberedelse: 4–6 tim.

Tid för genomförande:

Moment 1: 95 min.

Moment 2: 65 min.

Moment 3: 45 min.

Moment 4: 95 minuter.

Tid för bearbetning av resultatet från övningen: 3–5 timmar.

Underlag

Organisationens krishanteringsplan, Nationell beredskapsplan för allvarliga smittsamma djursjukdomar (BAS), epiwebb.se, relevant lagstiftning, MCF:s ramverket "Gemensamma grunder – ramverk för ledning och samverkan".

Checklista för genomförande av seminarieövning

- ☐ Genomför en uppdragsdialog med beställaren. Klargör speciellt hur erfarenheterna ska tas om hand.
- ☐ Fastställ syfte och mål via bearbetning av övningsbestämmelserna.
- ☐ Förankra övningsbestämmelserna hos ledningen och den övande gruppen.
- ☐ Boka övningslokal med nödvändig utrustning.
- ☐ Boka och bjud in övande samt övriga deltagare till övningen.
- ☐ Boka ett startmöte med planeringsdeltagare och utvärderingsledning.
- ☐ Förbered presentationsmaterial och andra dokument.
- ☐ Förbered dokumentation med dokumentationsansvarig och/eller utvärderingsansvarig, se exempel i slutet av övningsstödet.
- ☐ Förbered övningslokal och andra praktiska detaljer.
- ☐ Kontrollera och förbered mat, dryck och förbrukningsmateriel.
- ☐ Genomför övningen.
- ☐ Skriv en sammanställning av dokumentationen och/eller en utvärderingsrapport, se exempel i slutet av övningsstödet.
- ☐ Ta fram handlingsplan.
- ☐ Genomför åtgärder.
- ☐ Följ upp erfarenhetshanteringen.

Allvarliga smittsamma djursjukdomar och hantering av misstankar

Allvarliga smittsamma djursjukdomar (epizootiska sjukdomar) kan spridas genom smitta bland djur eller från djur till människa (zoonotiska sjukdomar). De allvarliga smittsamma djursjukdomarna kan utgöra ett allvarligt hot mot människors eller djurs hälsa. De kan också innebära stora kostnader både för de djurhållare som drabbas och för samhället. För att effektivt bekämpa allvarliga smittsamma djursjukdomar ska vi följa dels EU-bestämmelser, och dels svenska bestämmelser såsom epizootilagen⁵, epizootiförordningen⁶ och flera olika föreskrifter⁷.

I EU:s djurhälsolag (Animal Health Law – AHL)⁸ har medlemsstaterna kommit överens om och gjort en förteckning över vilka djursjukdomar som så pass allvarliga att samhället behöver vidta förebyggande och bekämpande åtgärder mot dem. Man har delat in dem i olika kategorier beroende på vilken typ av åtgärder som behövs.

- kategori A: Sjukdomar som ska utrotas omedelbart och som normalt inte finns i EU.
- kategori B: Sjukdomar som många medlemsstater är fria från. Obligatoriska bekämpningsprogram finns för de medlemsstater som har sjukdomarna, med målet att utrota dem.
- kategori C: Sjukdomar som finns i många medlemsstater, men som flera medlemsstater vill bekämpa. Valbara bekämpningsprogram finns.
- kategori D: Sjukdomar där EU ställer särskilda hälsokrav vid förflyttning av djur för att hindra att sjukdomen sprider sig (åtgärden gäller även A-, B- och C-sjukdomarna).
- kategori E: Sjukdomsövervakning inom EU. Misstanke om sjukdomarna ska anmälas till den ansvariga myndigheten (åtgärden gäller även A-, B-, C- och D-sjukdomarna).

De sjukdomar som omfattas av AHL kallas för *förtecknade* (eller *listade*) *sjukdomar*.

A-, B- och C-sjukdomarna enligt AHL och de sjukdomar som omfattas av epizootilagen finns listade i Jordbruksverkets föreskrifter om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar. Ett samlingsnamn för dessa sjukdomar är *åtgärdssjukdomar*.

Bland dessa allvarliga djursjukdomar finns en stor variation mellan vilken typ av konsekvenser och hur stora konsekvenser ett utbrott skulle ge. Vissa är mycket smittsamma och hotar därför många besättningar med risk för stora bekämpningskostnader som följd. Flera av sjukdomarna skulle ge stora exportförluster vilket kan drabba enskilda lantbrukare och hela näringar hårt. Vissa sjukdomar klassar vi i Sverige som epizootisk sjukdom, medan de är vanligt förekommande i andra EU länder.

Utmärkande för dessa sjukdomar kan till exempel vara att de skulle ge stora kostnader för näringen på grund av ökad sjuklighet och därmed sämre produktion hos djuren.

⁵ Epizootilag (1999:657).

⁶ Epizootiförordning (1999:659).

⁷ Bland annat Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2026:4) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar – saknummer K3.

⁸ Förordning (EU) 2016/429 om överförbara djursjukdomar och om ändring och upphävande av vissa akter med avseende på djurhälsa (djurhälsolag).

När en veterinär misstänker att en besättning har drabbats av en allvarlig smittsam djursjukdom ska hen omedelbart anmäla det till Jordbruksverket och länsstyrelsen. Djurhållare som misstänker en allvarlig smittsam sjukdom hos djuren de ansvarar för ska kontakta en av Jordbruksverkets distriktsveterinärer. Veterinären kan i ett tidigt skede kontakta SVA för samråd om misstanken. Jordbruksverket hanterar därefter misstanken baserat på den risk som misstanken utgör.

Övningsscenariot innehåller misstankar om tre olika epizootisjukdomar som vid ett konstaterat utbrott skulle ge mer eller mindre stora konsekvenser för samhället, jordbrukssektorn, livsmedelssektorn och/eller humanhälsan. I varje scenario framgår också hur stark misstanken är dvs. hur sannolikt det är att misstanken blir ett konstaterat fall. En sammanvägning av konsekvenserna och sannolikheten ger ett mått på den risk som en specifik misstanke utgör. Det är också den risken som ska styra vilka åtgärder som ska vidtas redan vid misstanke om en epizootisjukdom. Sjukdomarna som ingår i övningen är mul- och klövsjuka, mjältbrand och PRRS (Porcine Reproductive and Respiratory Syndrome) och ASF (afrikansk svinpest) hos vildsvin. Varje scenario inleds med en kort information om sjukdomen och vilka konsekvenser den ger.

Grundscenario

Utbrott av mul- och klövsjuka

Mul- och klövsjuka

Mul- och klövsjuka är en epizootisjukdom som drabbar klövbärande djur som till exempel nötkreatur, grisar, får och getter. Sjukdomen förekommer i stora delar av världen, och orsakar betydande produktionsförluster som bidrar till fattigdom och svält. Virusets egenskaper gör att det kan överleva länge i livsmedel och andra obehandlade produkter från djur. Sjukdomen kan därför spridas snabbt över långa sträckor och dyka upp i tidigare fria länder utan förvarning.

Ett utbrott av mul- och klövsjuka i Sverige skulle medföra stora kostnader för bekämpningsåtgärder och ekonomiska förluster pga. stoppad export. Staten finansierar de direkta bekämpningsåtgärderna medan jordbruksnäringen drabbas ekonomiskt av de sekundära kostnaderna vilket sannolikt blir den största andelen. Erfarenheter från utbrott internationellt visar att ett sjukdomsutbrott ger konsekvenser även utanför jordbrukssektorn som till exempel påverkan på samhällets funktioner och minskad turism. För att minimera konsekvenserna är det viktigt att upptäcka ett utbrott i ett tidigt skede och det kräver hög medvetenhet om sjukdomen hos producenter och veterinärer som arbetar med klövbärande djur.

Lagstiftning

EU:s djurhälsolag (Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/429) klassar mul- och klövsjuka som en förtecknad sjukdom (kategori A, D och E). Sjukdomen omfattas av epizootilagen (SFS 1999:657) genom att listas i bilagan till Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2026:4) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar (saknr K3).

Momentbeskrivning 1

– Mul- och klövsjuka

Syftet med momentet

Att öka kunskapen om vilka åtgärder och vilken planering som ska genomföras vid stark misstanke om en epizootisjukdom som skulle ge mycket allvarliga konsekvenser.

Tidsförhållanden

Presentera uppgiften: 5 min.

Arbeta med inspelen: 1–3: 90 min.

Inspel 1 inklusive redovisning: 30 min

Inspel 2 inklusive redovisning: 30 min

Inspel 3 inklusive redovisning: 30 min

Total tid för momentet: ca 95 min.

Aktörer

Samtliga deltagande aktörer.

Utbrottsscenario

Det är sen kväll och tjänsteman i beredskap (TiB) på länsstyrelsen blir via SOS alarm kontaktad av tjänsteman i beredskap på Jordbruksverket som informerar om en misstanke om mul- och klövsjuka i ert län. Fallet rör en stor mjölkgård där man har noterat att mjölkproduktionen gått ner kraftigt de senaste dagarna. En stor andel av djuren har varit hängiga och inte velat äta. Under förmiddagen är besättningsveterinären varit ute på gården för att undersöka djuren och hen fann att flera av korna hade feber. Veterinären observerade också att flera djur var halta, saliverade och hade blåsor i munnen. Veterinären fattade direkt misstanke om mul- och klövsjuka och kontaktade Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) för att få stöd i bedömningen. SVA bedömer att det rör sig om typiska symptom på mul- och klövsjuka och erbjuder sig att rapportera misstanken vidare till Jordbruksverket. SVA har även instruerat veterinären vilka prover som bör tas och de ska packas inför transport. Jordbruksverket har beslutat att proverna ska transporteras med budbil till SVA. Gården spärrförklaras enligt epizootilagen av veterinären på plats.

INSPEL 1

Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en stark misstanke om mul- och klövsjuka, d.v.s. hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

Tid: Arbete med inspel 1 inklusive redovisning: 30 min

INSPEL 2

Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för mul- och klövsjuka?

Tid: Arbete med inspel 2 inklusive redovisning: 30 min

INSPEL 3

Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

Tid: Arbete med inspel 3 inklusive redovisning: 30 min

Grundscenario

Utbrott av mjältbrand

Mjältbrand

Mjältbrand (som även kallas antrax) är en sjukdom som kan drabba alla däggdjur, inklusive människa, men gräsätare såsom nötkreatur och får drabbas särskilt. Mjältbrandsbakterier kan bilda sporer som har förmåga att överleva länge i miljön, särskilt nere i marken. Mjältbrandsutbrott förekommer sporadiskt i Sverige exempelvis i samband med grävarbeten på platser där man historiskt grävt ner smittade kadaver. Det faktum att sjukdomen är en zoonos ställer krav på en tydlig information till allmänheten, djurägare och personal som deltar i bekämpningsarbetet, vilket kan vara en utmaning. Risken för människor behöver också hanteras.

Momentbeskrivning 2

– Mjältbrand

Syftet med momentet

Att öka kunskapen om vilka åtgärder och vilken planering som ska genomföras vid misstanke av en epizootisjukdom som är en zoonos.

Tidsförhållanden

Presentera uppgiften: 5 min.

Arbeta med inspelen: 1–3: 60 min.

Inspel 1 inklusive redovisning: 20 min

Inspel 2 inklusive redovisning: 20 min

Inspel 3 inklusive redovisning: 20 min

Total tid för momentet: ca 65 min.

Aktörer

Samtliga deltagande aktörer.

Utbrottsscenario

En veterinär i ert län kontaktar tjänsteman i beredskap (TiB) på länsstyrelsen, via SOS alarm, för att rapportera en misstanke om mjältbrand på en gård med ett 30-tal köttjur på bete. Två stutar hittades döda i dag på morgonen. Veterinären tänkte direkt på mjältbrand eftersom kropparna inte var likstela och hon noterade blod som inte hade koagulerat i näsborren hos ett av djuren. Lantbrukaren har fullt upp eftersom han är i färd med att installera ett nytt vindkraftverk i samma hage där djuren går och grävarbetet är redan igång.

INSPEL 1

Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en misstanke om mjältbrand, det vill säga hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

Tid: Arbete med inspel 1 inklusive redovisning: 20 min

INSPEL 2

Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för mjältbrand?

Tid: Arbete med inspel 2 inklusive redovisning: 20 min

INSPEL 3

Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

Tid: Arbete med inspel 3 inklusive redovisning: 20 min

Grundscenario

Utbrott av PRRS (Porcine reproductive and respiratory syndrome)

PRRS

PRRS drabbar grisar med luftvägssymtom och reproduktionsstörningar. I Sverige klassas sjukdomen som en epizootisjukdom medan den är vanligt förekommande i Europa och närmast Danmark. Vid symptom likt det som beskrivs i scenariot är rutinen att man även provtar för vissa andra epizootisjukdomar som skulle kunna ge liknande symptom. Sverige hade ett utbrott av PRRS 2007 som då bekämpades framgångsrikt. I länder där sjukdomen förekommer leder den till produktionsförluster, djurlidande och en högre antibiotikaanvändning och därför finns det starka incitament för svenska myndigheter och grisproducenter att hålla landet fritt från sjukdomen.

PRRS infördes i epizootilagen 1999 (SFS 1999:657 med ändringar) och är därmed anmälningspliktig vid misstanke. Anmälan leder till vidare utredning. PRRS är en förtecknad sjukdom (kategori D och E) i EU:s djurhälsolag (EU) 2016/429. SJVFS 2021:24 (K29) kompletterar djurhälsolagen med föreskrifter om åtgärder för att förhindra spridning av PRRS i svenska grisanläggningar.

Momentbeskrivning 3

– PRRS

Syftet med momentet

- Att öka kunskapen om vilka åtgärder och vilken planering som ska genomföras när ett epizootiärende hanteras som en så kallad ”uteslutande av diagnos”. ”Uteslutande av diagnos” är ett sätt att förstärka övervakningen av epizootisjukdomar genom att prover tas även då sannolikheten för att det skulle bli ett positivt provsvar är låg. Proverna tas då med stöd av provtagningslagen, Lag (2006:806) om provtagning på djur med mera.

Tidsförhållanden

Presentera uppgiften: 5 min.

Arbeta med inspelen: 1–2: 40 min.

Inspel 1 inklusive redovisning: 20 min

Inspel 2 inklusive redovisning: 20 min

Total tid för momentet: ca 45 min.

Aktörer

Samtliga deltagande aktörer.

Utbrottsscenario

Länsstyrelsen blir kontaktad av en smittskyddshandläggare på Jordbruksverket som informerar om ett fall i ert län där en medelstor smågrisproducent har haft problem med reproduktionsstörningar. Besättningsveterinären, Jordbruksverket och SVA haft en diskussion och aktörerna har kommit fram till att det inte rör sig om en regelrätt vid en misstanke om en epizootisjukdom. Däremot vill de gärna ta prover i besättningen för att utesluta att det skulle röra sig om en epizooti och SVA rekommenderar att man utesluter PRRS, Aujeszky's sjukdom och klassisk svinpest. Jordbruksverket har inte spärrförklarat gården eftersom riskbedömningen inte motiverar det. Veterinären har tillgång till epizootiutrustning inklusive provtagningsmaterial och emballage som länsstyrelsen tillhandahållit veterinärstationen sedan tidigare.

INSPEL 1

Vilka åtgärder ska länsstyrelsen vidta vid uteslutande av diagnosen PRRS?

Tid: Arbete med inspel 1 inklusive redovisning: 20 min

INSPEL 2

Hur skiljer sig länsstyrelsens agerande när det är uteslutande av diagnos jämfört med en reell misstanke om en epizootisjukdom?

Tid: Arbete med inspel 2 inklusive redovisning: 20 min

Grundscenario

Utbrott av afrikansk svinpest (ASF) hos vildsvin

Afrikansk svinpest

Afrikansk svinpest (African swine fever – ASF) är en allvarlig smittsam djursjukdom som drabbar tamgrisar och vildsvin.

Lagstiftning

EU:s djurhälsolag (Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/429) klassar ASF som en förtecknad sjukdom (kategori A, D och E). Sjukdomen omfattas av epizootilagen (SFS 1999:657) genom att listas i bilagan till Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2026:4) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar (saknr K3).

Etiologi

ASF orsakas av ASF-virus, vilket tillhör familjen Asfarviridae som har endast ett genus Asfivirus. Det finns olika stammar som varierar i sin virulens, men ännu har man inte identifierat olika serotyper.

Viruset egenskaper

Viruset är mycket stabilt om det skyddas av organiskt material som till exempel i kadaver, kött eller blod. Det kan då förbli smittsamt under lång tid i rumstemperatur (dagar-veckor) och ännu längre i kyl- och frystemperatur (månader-år). Även virus som är skyddat inaktiveras dock snabbt vid höga temperatur (exempelvis 20 minuter i 60°C) eller exponering för solljus (några dagar). Oskyddade viruspartiklar är mottagliga för vanliga desinfektionsmedel och förändringar i pH. Nästan 100 % av smittade vildsvin och grisar dör inom en vecka efter insjuknande. När smittat djur insjuknar finns virus i alla delar av kroppen: muskler, organ, kroppsvätskor och utsöndringar. Det sprids med kroppsvätskor, och högst halt av virus finns i blod. Smittan sker via direktkontakt mellan infekterade och friska djur (nos till nos) eller indirekt kontakt med kontaminerad miljö eller material. Det krävs relativt hög dos av virus och tät kontakt med material med högt virusinnehåll för smitta. Det betyder att smittan sprids effektivt i djurbestånd som lever tätt tillsammans, men smittsamheten över avstånd är i många fall relativt låg.

Klinisk bild

Inkubationstiden är 3–19 dagar. Olika kliniska former kan ses, från ett mycket snabbt perakut förlopp då grisarna dör innan några symtom har hunnit observeras, till ett långsammare förlopp med varierande sjukdomsbild som kan fortgå under flera månader. Akut afrikansk svinpest börjar med hög feber som följs av upphörd foderlust och nedsatt allmäntillstånd. Dräktiga suginor kastar vanligen på ett tidigt stadium. Huden blir ofta blåaktigt missfärgad på delar av kroppen. Gången är ostadig och okoordinerad. Andningssvårighet, ögonflöde, kräkningar, diarré samt blödningar från mun och ändtarm är andra symtom som kan ses. Smittade djur dör vanligen inom fem till tio dagar. Även om sjukdomsbilden hos ett smittat djur i typiska fall är dramatisk, kan man på grund av smittans natur förvänta sig att endast enstaka djur i en besättning drabbas initialt. Vildsvin drabbas med samma symtom som tamgrisar.

Historik

Sjukdomen beskrevs första gången 1921 i Kenya. ASF var länge begränsad till Afrika, men konstaterades i Portugal 1957, varefter det utrotades.

Senast spridning till Europa

ASF introducerades till Georgien 2007. Därefter nådde smittan EU via introduktion till vildsvin i Litauen och Polen 2014. Sedan dess har utbredningen skett genom långsam spridning i vildsvinstammen. Snabba hopp i spridningen har skett med människans hjälp. I EU har sjukdomen spridit sig främst i vildsvinspopulationen med endast sporadiskt utbrott i tamgrisbesättningar. Hittills har ASF fall rapporterats från 15 medlemsstater (Belgien, Bulgarien, Estland, Grekland, Italien, Kroatien, Lettland, Litauen, Polen, Rumänien, Slovakien, Sverige, Tjeckien, Tyskland samt Ungern).

Flera europeiska länder utanför EU har rapporterat utbrott av ASF: Azerbajdzjan, Bosnien-Hercegovina, Georgien, Moldavien, Nord Makedonien, Ryssland, Serbien, Ukraina och Vitryssland. Sjukdomen har 2018 även spridits till ett flertal länder i Asien inklusive Kina samt till Dominikanska republiken och Haiti.

Endast Tjeckien och Belgien har lyckats friförklara sig från sjukdomen. Där har introduktionen skett via så kallad punktintroduktion till vildsvinspopulationen och smittan har upptäckts relativt tidigt.

Tjeckien har nu återinfekterats genom spridning norrifrån. I Tyskland upptäcktes första fallet i september 2020. Där har sjukdomen spridit sig eftersom Tyskland har långa landsgränser mot Polen med smittade vildsvinspopulationer. Dessutom finns det stora vildsvinspopulationer på båda sidorna av gränsen.

Sverige

Den 6 september 2023 påvisades ASF hos vildsvin för första gången i Sverige. I slutet på augusti hittades flera kraftigt förruttnade vildsvinskadaver sydost om Fagersta i Västmanlands län. Prover från ett kadaver skickades till SVA och analysen påvisade ASF-virus.

Utbrottet i Fagersta var mycket begränsat i ett län där det finns få tamgrisbesättningar. Det har trots detta medfört stora kostnader för bekämpningsåtgärder och ekonomiska förluster för flera näringar. Sjukdomen bekämpas med stöd av EU-bestämmelser och svenska bestämmelser såsom epizootilagen, epizootiförordningen och flera olika föreskrifter. Lagstiftningen ger myndigheterna mandat att sätta in snabba och kraftfulla åtgärder. Virusets egenskaper gör att sjukdomen kan spridas snabbt över långa sträckor och därmed orsaka utbrott i fria länder utan förvarning. När sjukdomen väl har introducerats sprider den sig lätt med levande djur eller genom att människor för den med sig i matvaror eller på till exempel skor, kläder och redskap. Det är därför viktigt att ett utbrott upptäcks i ett tidigt skede och det kräver hög medvetenhet om sjukdomen hos producenter och veterinärer som arbetar med grisar.

Momentbeskrivning 4

– ASF hos vildsvin

Syftet med momentet

Att öka kunskapen om vilka åtgärder och vilken planering som ska genomföras vid stark misstanke om en epizootisjukdom som skulle ge mycket allvarliga konsekvenser.

Tidsförhållanden

Presentera uppgiften: 5 min.

Arbeta med inspelen: 1–3: 90 min.

Inspel 1 inklusive redovisning: 30 min

Inspel 2 inklusive redovisning: 30 min

Inspel 2 inklusive redovisning: 30 min

Total tid för momentet: ca 95 min.

Aktörer

Samtliga deltagande aktörer.

Utbrottsscenario

Det är lördag i september och tjänsteman i beredskap (TiB) på länsstyrelsen blir via SOS alarm kontaktad av tjänsteman i beredskap på Jordbruksverket som informerar om en misstanke om ASF på vildsvin i ert län. En jägare har upptäckt tre döda vildsvin som ligger med några hundra meters mellanrum vid ett vattendrag 2 mil öster om en större tätort i länet och cirka ett par kilometer från motorvägen. Djurkropparna har inga skottskador utan är helt intakta. En är lite rödflammig vid ljumskarna och en annan har lite blod runt trynet.

Jägaren har kontaktat SVA som i sin tur har bedömt att det rör sig om misstanke om ASF och rapporterat misstanken vidare till Jordbruksverket. Jordbruksverket har beslutat om att utse en veterinär samt att proverna ska transporteras med budbil till SVA.

De döda djuren transporteras för analys till SVA, vilken genomförs under helgen.

INSPEL 1

Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en stark misstanke om ASF hos vildsvin, det vill säga hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

Tid: Arbete med inspel 1 inklusive redovisning: 30 min

INSPEL 2

Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för ASF hos vildsvin?

Tid: Arbete med inspel 2 inklusive redovisning: 30 min

INSPEL 3

Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

Tid: Arbete med inspel 3 inklusive redovisning: 30 min

Körschema (exempel)

Inspelstips

- Spelstöd används utifrån deltagarnas kunskapsgrad.
- Spelledaren avgör inspelsformat (tal, e-post, bilder med mera).
- Kom ihåg att avsätta tid för återställande.
- Spelledaren äger tiden under dagen och är den som medger eventuella förändringar.

<i>Tid</i>	<i>Innehåll</i>	<i>Kommentar</i>
09.00-09.05	Gå igenom övningsbestämmelserna	Bilaga 1
09.05-10.40	Moment 1	Momentbeskrivning 1 dokumentatören/utvärderaren dokumenterar
10.40-10.55	Paus	
10.55-12.00	Moment 2	Momentbeskrivning 2 dokumentatören/utvärderaren dokumenterar
12.00-13.00	Lunch	
13.00-13.45	Moment 3	Momentbeskrivning 3 dokumentatören/utvärderaren dokumenterar
13.45-14.00	Paus	
14.00-15.35	Moment 4	Momentbeskrivning 4 dokumentatören/utvärderaren dokumenterar
15.35-15.45	Paus	
15.45-16.45	Utvärdering och erfarenhetshantering	Bilaga 6 utvärderare ansvarig

Dokumentationsmall (exempel)

Tips dokumentation

- Dokumentationsmodell ska vara vald innan övningen börjar, dolt protokoll är enklast för dokumentatören.
- Enklast är att föra anteckningar per inspel enligt förslag till mall nedan.

Moment 1 – Mul- och klövsjuka

1.1 Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en stark misstanke om mul- och klövsjuka, det vill säga hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

1.2 Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för mul- och klövsjuka?

1.3 Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

Moment 2 – Mjältbrand

2.1 Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en misstanke om mjältbrand, det vill säga hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

2.2 Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för mjältbrand?

2.3 Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

Moment 3 – PRRS

3.1 Vilka åtgärder ska länsstyrelsen vidta vid uteslutande av diagnosen PRRS?

3.2 Hur skiljer sig länsstyrelsens agerande när det är uteslutande av diagnos jämfört med en reell misstanke om en epizootisjukdom?

Moment 4 – ASF hos vildsvin

4.1 Vilka omedelbara åtgärder behöver länsstyrelsen vidta vid en stark misstanke om ASF på vildsvin, det vill säga hur hanteras larmet internt på länsstyrelsen?

4.2 Hur organiserar sig länsstyrelsen för att vara förberedda inför ett eventuellt positivt provsvar för ASF hos vildsvin?

4.3 Vilka initiala åtgärder behöver man planera för att kunna utföra under ett eventuellt utbrotts första timmar?

4.4 Hur skiljer sig länsstyrelsens agerande när det gäller en misstänkt smitta hos vildsvin jämfört med en misstanke i en grisbesättning?

Utvärderingsenkät syfte och mål

(Denna utvärderingsenkät syftar till att de övande ska självskatta i vilken utsträckning aktören har uppfyllt fastställt syfte och mål. Organisationen kan vid behov göra förändringar i utvärderingsenkäten. Utvärderingsenkäten delas ut till de övande i samband med övningens utvärdering och ligger till grund för resultatets analys och för utvärderingsrapporten.)

Namn:

Organisation/Funktion:

1. I vilken utsträckning finns kunskap i organisationen om att olika epizootisjukdomar har mer eller mindre allvarliga konsekvenser?

- ☐ 4 – Mycket stor utsträckning
- ☐ 3 – Stor utsträckning
- ☐ 2 – Liten utsträckning
- ☐ 1 - Inte alls

Motivera:

2. I vilken utsträckning finns kunskap i organisationen om att den risk som en misstanke utgör ska styra vilka omedelbara åtgärder som krävs?

- ☐ 4 – Mycket stor utsträckning
- ☐ 3 – Stor utsträckning
- ☐ 2 – Liten utsträckning
- ☐ 1 – Inte alls

Motivera:

3. I vilken utsträckning finns planer/rutiner för vilka förberedelser som krävs inför ett eventuellt positivt provsvar? 4 – Mycket stor utsträckning

- ☐ 3 – Stor utsträckning
- ☐ 2 – Liten utsträckning

☐ 1 – Inte alls

Motivera:

4. Fråga

☐ 4 – Mycket stor utsträckning

☐ 3 – Stor utsträckning

☐ 2 – Liten utsträckning

☐ 1 – Inte alls

Motivera:

5. Fråga

☐ 4 – Mycket stor utsträckning

☐ 3 – Stor utsträckning

☐ 2 – Liten utsträckning

☐ 1 – Inte alls

Motivera:

Utvärderingsrapport

Rapport för seminarieövning – misstanke och åtgärder för länsstyrelsen vid misstanke om en epizootisjukdom

Organisation:

Datum:

Datum för övningens genomförande:

Beskrivning av övningen

Format

Seminarieövning med fokus på misstanke och åtgärder för länsstyrelsen vid en misstanke om en epizootisjukdom.

Syfte

- att öka kunskapen om vilka omedelbara åtgärder som ska vidtas vid en misstanke om en epizootisjukdom och vilken planering som krävs inför ett eventuellt positivt provsvar samt
- att öka kunskapen om hur åtgärderna som vidtas kan anpassas för att stå i proportion till den risk som misstanken utgör

Metod

Utifrån följande mål (se nedan) skapades ett antal inspel och diskussionsfrågor som möjliggjorde för deltagarna att genom diskussion och analyser nå de uppsatta målen för övningen. Diskussionen leddes av en spelledare som hade inspel och spelstöd till sin hjälp för att lotsa deltagarna mot målen. Förloppet observerades och dokumenterades av dokumentatören/utvärderaren. Detta tillsammans med utvärderingsprotokoll ligger till grund för denna rapport.

Mål

- Deltagarna har kunskap och förståelse om att olika epizootisjukdomar har mer eller mindre allvarliga konsekvenser.
- Deltagarna ska veta att den risk som en misstanke utgör ska styra vilka omedelbara åtgärder som krävs.
- Deltagarna ska veta vilka förberedelser som krävs inför eventuellt positivt provsvar.

Övningsdeltagare

[illegible]

Utvärderingsmetod

Utvärderingen bestod i att ta reda på och dokumentera hur det gick i övningen och varför det blev så.

Utvärderingen bestod av två delar, en självskattande del som de övande själva genomförde efter avslutad övning via en enkät, och en andra del som bestod av att ansvarig utvärderare följde de övande under övningen och noterade de övandes diskussioner och slutsatser i förhållande till målen. Dessa två underlag har sedan vägts samman och legat som grund för utvärderingen.

Resultat från övningen

(Övningsansvarig lägger in det sammanställda resultatet från analysen av observationerna och måluppfyllelsen under respektive mål och rubrik nedan. Under rubriken Observation sammanställs utvärderarens noteringar om respektive mål utifrån observationer från övningen och utvärderingen. Dessa kan presenteras i punktform och beskrivas utifrån respektive identifierad notering. Dessa observationer utgör tillsammans med självskattningsenkäterna, som bifogas i detta dokument, en sammanställning utifrån målen).

Deltagarna har kunskap och förståelse om att olika epizootisjukdomar har mer eller mindre allvarliga konsekvenser.

Observation

Hur gick det?

Varför blev det så?

Styrkor?

Brister?

Målbedömning:

Deltagarna ska veta att den risk som en misstanke utgör ska styra vilka omedelbara åtgärder som krävs.

Observation

Hur gick det?

Varför blev det så?

Styrkor?

Brister?

Målbedömning:

Deltagarna ska veta vilka förberedelser som krävs inför eventuellt positivt provsvar.

Observation

Hur gick det?

Varför blev det så?

Styrkor?

Brister?

Målbedömning:

Utvecklingsområden och vidare arbete

(Övningsansvarig fyller på nästa sida i utvecklingsområden och beskriver vilka åtgärder som bör genomföras för att nå högre insikt och kunskap. Rekommendationerna skriver utvärderaren under denna rubrik. De kan skrivas i punktform och motiveras med fritext. De åtgärder som måste genomföras för att uppnå rekommendationerna bryts ned och noteras i nedanstående handlingsplan).

Rekommendationer

Handlingsplan

Nr	Utvecklingsområde	Åtgärd	Ansvarig (Namn)	Genom- förande (Datum)	Åtgärdat senast (Datum)	Uppföljning av åtgärd (Datum)	Ansvarig för uppföljning (Namn)
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							